

*BENE ZOLTÁN**Krónikás ének**Pető Bálintnak*

Ejnye, de kurva meleg van, mondta Nyáry Lőrinc kapitány félhangosan, és megtörölte verejtékező homlokát. A keze fejről aztán az izzadtságot a csizmája szára mellé csapta a porba, azzal a mozdulattal, ahogyan orrának tartalmát szokta csata közben, mikor nincs idő hosszasan bibelődni. Elnézett a szolnoki síkon, s látta a gyülekező pogány hadat odakint. Idebent meg a franciakóros spanyolok, taljánok, németek, csehek. Zsoldos katonák. Hogy gebednének meg! Kinn a farkas, benn a másik farkas. Bárányok errefelé nincsenek. Ezt már az egyik hajdú morogta, miközben elment a kapitány háta mögött és kihatott egy hasábot a várparancsnok köré kövesedett aggodalomból. Figyelte a kapitány, ahogy a törökök serényen állítgatják föl falrontó zarbuzán ágyúikat, egyiket a másik után, mint valami halálos orgona sípjait. Azzal lövik majd a várfalakat. Azt a szakaszt is, amelyiken éppen Nyáry Lőrinc izzad, ahogyan a talján gróf, a barátgyilkos Castaldo izzadt Erdélyországban, miközben azt írta a császárnak, hogy „jobban félek hadinépemtől, mint a töröktől...” Félt Nyáry Lőrinc is. Mind az ezerháromszáz nyomorult külhoni martalócától félt. Ezek is olyanok, mint Castaldo ebei: „olyan kegyetlenséggel vannak mindenütt, hogy a nép inkább a töröknek lenne szolgája, mintsem saját házát lakja. Minden tekintet nélkül öldösik le a parasztokat, minden holmijukat elhurcolják, a házukat lerombolják és így kegyetlenkednek mindenütt. Én már semmiképpen sem tudom gyalogos zászlóaljaimat rendbe szedni.” Olyanok ezek is, szűrte a szót odvas fogai közt Nyáry Lőrinc, mintha ismerte volna az orvgyilkosságért nemessé emelt talján grófnak, Erdély kormányzójának levelét, olyanok ezek is, mint az állatok. Mind olyan, az összes véres pénzen vásárolt spanyol, talján, német meg cseh fegyveres. Most bezzeg békén vannak, mert beszartak a töröktől. Csak a fegyvertelen parasztok ellen bátrak. Rohadnának meg! Két napja még gyújtogattak, fosztogattak, mióta viszont itt a kontyos, behúzódtak újra a falak közé. Nyáry Lőrinc kiköpött, aztán eltaposta a nyálát. „Én már semmiképpen sem tudom gyalogos zászlóaljaimat rendbe szedni.” Ezt írta a zsoldosvezér, Fráter György gyilkosa a császárnak. Írhatta volna Nyáry Lőrinc is. Nem írta. Csak verejtékezett és köpködött, sötéten méregette az ostromra kész oszmán hadat, s még sötétebben saját embereit. Két óra múlva aztán eldőrdültek az ágyúk. Hádím Ali budai pasa ágyúí. Két héttel azután, hogy Arszlán bég tönkreverte a bécsi király hadát, a felmentő sereget.

Nyáry Lőrinc tudta, hogy magára maradt és semmi esélye. Talán ezernégyszáz rettenthetetlen vitézzel tehetne valamit, de ezzel az ezernégyszázzal, akik közül az ezerháromszáz idegenajkúval bánni sem tud, mert lenézik, mert csak dúlásra valók, ezzel a véderővel ugyan mihez kezdjen? Fanyar íz tolult a szájába. Ezekkel semmi esélye. A száz magyar meg legfeljebb hősi halottnak jó. Dobó segíthetne még, ő azonban Egerrel van elfoglalva, nem küld embert, nem küldhet. Üzenetet küld helyette. Hogy tartsa magát őszig. Télen a pogány nem harcol, mert fázik. Tartsa magát, óvja Egert, a Felvidék kapuját. Víz és falak védik, huszonnégy ágyúja van, tartsa magát. Nyáry Lőrinc keserűen olvasta a levelet. Dobó könnyen beszél. Mit ér a felszerelés, mit ér az erőd, ha nincs hozzá ember? Dobónak nincsenek zsoldosai, csak néhány sváb pattantyúsa, a többi magyar. Dobónak nem kell kurafi zsebrákokkal küzdenie nap mint nap! Nyáry Lőrinc irigyelte ezért. Szeptember első napján pedig, amikor megérkezett Kara Ahmed és Szokolli Mohamed serege is a vár alá, a szolnoki kapitány felvette az utolsó kenetet és miközben átjárta a szentség, besárgult az irigységtől, amit Dobó iránt érzett. Minden nap omlottak a falak, s éjjel nem volt, aki visszarakja. Visszalőni visszalöttek, de csak úgy tessék-lássék, hitetlenül. Tudta Nyáry Lőrinc, hogy közeleg a roham, s a rohamot a Halál vezeti majd, elkerülhetetlenül pontos csatabárdjával aprítva a védőket, sikolya és kacagása Egerig hallatszik majd. Asszonyi ölekre gondolt ekkor és ízes vaddisznósültekre, zamatos borra és szépcsengésű zeneszóra, a pacsirta dalára gondolt és a szarvasbika méltóságteljes alakjára, ahogyan előbukkan egy erdei tisztáson a hajnali ködből. A lovak vágója merült föl emlékezetének odvaiból és a sólyom vijjogása, mielőtt lecsap a zsákmányra, és a kék erek is eszébe jutottak, az úri asszonyok combjának belső oldalán, a hamvas, áttetsző bőr alatt kacskaringózó kék erek; és a parasztlányok kemény melle és feneké is előtolakodott benső réjtjeiről valahonnan, s megkísértette az ördög. Hiába tesszük, uram, súgta abban a pillanatban fülébe az egyik hajdúja, aki szemének rebbenéséből kiolvasta gondolatát, hiába tesszük! Losonczy is megtette Temesvárnál. Szabad elvonulás helyett levágták mind egy szálíg az embereit. Vele együtt. Tudod te is, kapitányom! És Nyáry Lőrinc tudta, noha nem egészen hitte. Mégis megkeményítette a szívét, mert Dobó István szakállát haragosan cibálta az északi szél. És dühös lett ettől a szolnoki kapitány, olyan mérhetetlenül dühös, hogy továbbra is visszalövetett a törökre, mint tette az első naptól, csak attól fogva kevesebb óvatossággal és elszántsággal. És saját ágyúinak kórusa közepette olyan keménnyé keményedett Nyáry Lőrinc szíve, akár a németalföldi mesterek ciszolta gyémánt, és nem hasadt meg, pusztán megszűnt dobogni, mikor egy hajnalon éppen a magyar naszádosok szöktek meg a Tiszán. Nem a spanyolok, nem a németek, nem a csehek és nem a taljánok. A magyar naszádosok. A naszádosok mind szarcsimbókok, legyintett erre egy másik öreg hajdú, aki sokszor látta már, miként fordul ki az emberből saját belsősége. Megfigyelte, hogy olyankor a felmetszett hasú teremtmény csodálkozó tekintettel vizsgálja magát, majd igyekszik

puszta kezével visszagyömöszölni beleit tulajdon hasüregébe, de azok minduntalan kisiklanak az ujjai közül, körülötte gyomorforgató szarszag lengedez; s az efféle látványok kiváló emberismerővé változtatták – amellet, hogy bölcsé tettek és mélabússá. Nyáry Lőrinc tisztában volt a helyzettel. Számított arra is, ami ezután következett. A lovasok még azon az éjszakán átúsztattak a Tiszán, ahogyan előre látta, a gyalogosokért pedig visszatértek a szökevény naszádosok, így szeptember havának negyedik reggelén Szolnok várában Nyáry Lőrinc kapitány tartózkodott csupán ötven kipróbált hajdújával. Ott álltak a bástyák tövében, arcukra sötét vonalakat festett a közelgő enyészet. Szökhettünk volna, szólt fennhangon, miközben a zarbuzán ágyúk muzsikálásba fogtak, senki nem vetett volna ránk követ. Nem jutottunk volna Losonczy sorsára, mert a Tisza nádasait nem járja a pogány, az elnyelt volna minket, hogy megvédelmezzen. S ha így döntünk, már holnap este árokpartra teperhetnénk valami bögyös menyecs két és az ura meg a gyerekei szeme láttára magunk alá gyűrhetnénk, egymás után hatolhatnánk egyazon húsba, és egymás mocskát hordozhatnánk utána az ágyékunkon. Így tehetnénk, mert a bajtársaink is így tesznek most. Így élnek, eddig is így cselekedtek valahányszor teheték. Hallom a sikolyokat és a gyerekek sírását, ami a nyomukban jár. Mi azonban maradtunk. Ti azért, mert túl sok csatában jártatok már, belefásultatok és szemetekben megpattantak az erek a sok szenvedéstől és fáradságtól, sebektől és haláloktól. Én azért maradtam, hogy ne kelljen Dobó szemébe nézmem. És azért is, Isten a tanúm rá, mert tegnap reggel megszűnt dobogni a szívem. Halott vagyok már, noha járok és beszélek és lélegzem. Halott vagyok, halottak vagyunk. És Nyáry Lőrinc utolsó szavai után páncélt öltött, majd összehordatta a vár udvarára az összes marhákat, minden ingó vagyonát az erődnék, összehúzatta az ágyúkat is ugyanoda és megtöltette vasdarabokkal, láncsal és apró golyóbisokkal, égetett cserepekkel. Mindezekkel elkészülvén bort és pálinkát ivott az embereivel, azután várakozott csendesén. Arra várt, hogy az oszmán sereg megvilágosodjék. A zarbuzánok dönögtek, Nyáry Lőrinc izzadt. A hajdúk szomorúan nézték a tengerkéken hullámzó eget a fejük fölött és a talpuk bizsergett, szemük égett, behegedt sebeik fel-felparázslottak. Egyszerre elhallgattak az ágyúk, a pogány észrevette, hogy nem lövünk, jegyezte meg egy hajdú tárgyilagosan. Csakhamar hallották is a közeledő janicsárok agáinak vezényszavait. S mikor a fal hasadékaiban és a bedöntött kapukban feltűntek a török fejek, Nyáry Lőrinc kiadta a tűzparancsot, ugyanakkor maga vetett csóvát a vár összehalmozott vagyonára, amely fellobbant és egyetlen lobbanással finom szemcsékké porladt. Közben a kartácstűz ördögi pusztítást végzett a betoduló ellenség soraiban; több száz janicsárt szaggattak szét, csonkoltak meg a láncok, vasak, torkokat hasítottak fel a cserepek, de az elesettek és sebesülten összeroskadók helyébe új vérszomjas támadók termettek, és az egymással vállvetve várakozó magyarokra rontottak. Rövid tusában levágták valamennyit, Nyáry Lőrincet legelőször. A kapitány különös hangot hallatott, melléhez szorította a kardját, s el-

zuhant, akár egy kidöntött nyárfa. Estére zápor mosta el a kormot és a vért a várudvar kövezetéről, s reggel a török gyalogosok temetni kezdték az ötven lekaszaolt hajdút és a kapitányukat. Mikor a sírba akarták hajítani, akkor vették észre, hogy Nyáry Lőrinc még lélegzik. Meglepődtek, dühük felhorgadt. Nem ütötték agyon, mert annyira bősztette őket sok vitéz harcosuk értelmetlen és fájdalmas halála, sok-sok sebesültjük kínszenvedése, hogy úgy vélték, túl könnyű büntetés volna mindezért a gyors halál. Bosszúért lihegtek. Hádím Ali pasa elé vitték a testet, amelyben rózsaszín fénnel pislákol az élet. A pasa saját rabjának tekintette Nyáry Lőrincet, és tulajdon arabus orvosával meggyógyította. Midőn felépült és megerősödött, Sztambulba küldte, majd onnan tovább Kis-Ázsia kietlen vidékeire, ahol egy malomban dolgozott évekig, mint az állatok. Órlókövet forgatott, akár a szamarak, szakadt róla a verejték, izmai pattanásig feszültek, minden tagja sajgott, recsegett, ropogott – ám a szíve nem dobbant meg egyszer sem. Soha. Halott maradt. Lélegzett, fájt, járkált, evett és ivott, de halott volt. Mikor pedig egy szerencsés esztendőben megszökvén a rabszolgasorból, kalandos, kannyargós utakon visszajutott Magyarországra, a szíve akkor sem kezdett ismét dobogni. Hallotta, hogy Dobó megvédte Egert, mégis börtönbe vetették felségárulásért, látta, hogy mindenféle romlás és dulás és füstölgő romok... Nyáry Lőrinc szája akkor megtelt valami fanyar ízzel, s mikor köpött, vér csorgott le az állán. Lecsorgott a mellére, onnan a kirepedezett földre hullott. Nyáry Lőrinc nézte. Mikor fölemelte a fejét, látta, hogy a messzeségben Szolnok vára lobog, mint egy délibáb. A vár fokán lófarkas zászló lengedez. A hajdani kapitány zajt hallott a háta mögül, sarkon fordult. Két talján zsoldos vonszolt a hajánál fogva egy keresztény nőt a mezőn keresztül. Nyáry Lőrinc ebből végleg felfogta, hogy hazaért. De lehet, hogy mindezt már csak álmodtam, fejezte be a történetet a vénséges éhenkórász, s remegő kezével egy falat kenyeret tolt fogatlan szájüregébe.

Keskeny határ

Kátó Sándornak

A gyógymód lényege, hogy egy különleges növény teliholdas éjfélkor leszakított leveleit kell porrá zúzni rézmozsárban, majd az így keletkezett port a nyelv alatt elolvasztani, tudniillik ezekben a levelekben csodatévő anyagok halmozódnak föl, melyek a nyelv alól egyenesen azon sejtekbe épülnek be, ahol szükség van rájuk. Ehhez társult a gyógynövényfőzet, aminek sosem tudta meg az összetételét. Szomor Zsolt mégis elfogadta a kúrát, mert csodára vágyott és éhezte a varázslatot. Ennél fogva ki is gyógyult a hetek óta húzódo makacs orrfolyásból, s imígyen megerősödve testben és lélekben, nekivághatott a csepűrágókkal a szórványnak.

A csepűrágók ugyanis a szórványhoz tartottak, hogy egy szívhez szóló színművet mutassanak be ott, ahol hitük szerint kincs a veszendőben lévő anyanyelvi szó és szent a hazafiúi/honleányi érzélem. Tenyerükön hordozták magukkal eme színjátékot, felosztották egymás között, ki-ki egy-egy szerepnyi darabkáját vitte vigyázva, óvatosan, amiképpen édes terhet szokás. És Szomor Zsolt beült a csepűrágók mikrobuszába és együtt nevetett velük. Testvéri érzések szakadtak ki belőle és potyogtak a lába elé, mint hólabdák a faágakról, és lepotyogván szétolvadoztak a busz padlatán, szétpárologtak utasterében, hogy az összetartozás melegével töltsék ki azt serényen...

Elérkezvén egy határhoz, a csepűrágók és Szomor Zsolt átnyújtották útlevelüket a határ őreinek, először a hazaiaknak, akik végignézték, végigtapogatták az okmányokat, aztán a külföldieknek. A külhoni határfelügyelők szinte pillantást sem vetettek az iratokra, csak pecsétet nyomtak beléjük, s már engedték is tovább Szomor Zsoltot és a csepűrágókat egyaránt. Szomor Zsolt évekkal korábbi emlékeinek ellentmondva nem kérdeztek semmit, nem kutakodtak, nem otrombáskodtak, nem kekeckedtek, nem várakoztatták meg az áthaladókat, nem néztek rájuk szúrósan. Ellenben mosolyogtak, jó utat kívántak és integettek. A határ mintha megvékonyodott, elkeskenyedett volna. Beszélték, hogy a következő esztendőben már útlevel sem kell majd az átlépéséhez, és Szomor Zsolt hitte, hogy ez igaz lehet, s kebelében az ország- és nemzetegyesítőket jellemző jellegzetes büszkeség emelgette a fejét.

A csepűrágók a szöveget mondták össze, a dráma pillangó gyanánt libbent szájról szájra. Szomor Zsolt álmatagon hallgatott. Az út szépen, szelíden futott alattuk, nem okozott nehézséget, nem tette próbára sem a sofőr türelmét, ügyességét, sem a rugókat (mint tette volna néhány évvel korábban). A kerekek simán futottak, nem döccentek kátyúkba, nem történt semmi baj, semmi kellemetlen-

ség. Csak az utolsó szakasz bizonyult gorombának, mikor már csaknem elérkeztek úti céljukhoz, az Isten háta mögé egy kicsit balra.

Ők azonban éppen oda vágyakoztak, s vágyuk beteljesedvén a csepűrágók birtokba vették a téli hideg dacára fűtetlen közösségi házat, hogy felállítsák díszleteiket, s közben gyomruk mind apróbbra zsugorodjék a nemes izgalomtól. Mire elérkezett a kitűzött idő, a kettőszáznál alig több lelket számláló, az Isten háta mögött elhelyezkedő falu aprajának és nagyjának jelentős hányada, mintegy száz személy szorongott a teremben, s még ennyien sem tudták otthonossá lehelni. A csepűrágók nekiálltak a szórakoztatásnak, azaz a magukkal hozott, lelkük tüze-nél melengetett, szívük véreben fürdetett színdarabba kezdtek. A falu népe, amely az Istennek legfeljebb a hátát, de sohasem az orcáját láthatta, szóval ez a nyomorúságra választott népség figyelt, fülelt, vizslatott. Volt, aki nem értette a színjátékot, mert nem beszélte a nyelvet, amelyet a csepűrágók használtak, tudniillik az Isten háta mögé szorult faluban igen vegyes nemzetiségű lakosság élt. Akadt olyan is, aki azért nem érthette a színházat, mert az évtizedek hosszú során át végzett nehéz munka verejtékével együtt elpárolgott belőle a megértés és a műélvezet képessége is. És olyanról is beszámolhatna az első padsorban kucorgó, ámuldozó Szomor Zsolt, aki nem értette ugyan a színészek ajándékát, mégis megélt minden egyes mondatot, mozdulatot.

Figyelt mindenki, a maga módján odaadóan figyelt. Olykor kimentek, tán a dolgukat végezni, tán egy felest benyelni a sarki kocsmában, egy-egy gyerek felfelsírt, a kizárólag a többségi nyelvet beszélőknek a kisebbségi (szórvány-)nyelvet is bírók duruzsolva tolmácsoltak; időnként nevettek, ahol nem került nevetnivaló és sírtak, ahol nem volt sírnivaló – mindettől függetlenül az előadás mégis haladt a végkifejlet felé. Gördült a maga útján, akár kavics a domboldalon. És rendben elérkezett a tapshoz, a virágokhoz, a hajlongáshoz. Ahogy kell, éppen úgy.

Szomor Zsolt elszorult torokkal ült megdermedt fenekén. Ült és figyelt. Szívébe alázat költözött, torkába gombóc. Mögötte egy asszony az anyjával azon a nyelven sutyorgott, amit Szomor Zsolt és a csepűrágók használtak, tehát ezen asszony az anyjával a célközönséghez tartozott: részei valának a szórványnak. De ugyanezen asszony a gyermekéhez már a többség szavaival szólt, ahogyan a férjéhez. Ám a gyermek és a férj is eljött. Becsülettel végigülték a színdarabot, nem értették, de nézték – és Szomor Zsoltnak ettől könny szökött a szemébe. Újra azt érezte, hogy elvékonyult az a határ és két egymástól elvadított nép közel került egymáshoz és az Úristenhez, s talán egyszer, talán hamarosan a Mindenható orcája is diadalmasan fényeskedik majd ezen a tájon. És nem gondolta Szomor Zsolt, hogy ezen gondolata merő pátosz és hamisság. A helyzet az, hogy éppen az ellenkezőjét gondolta. És ettől melegség töltötte el a jéghideg teremben, s látta, hogy a csepűrágók sem fáznak lenge jelmezeikben. És értette már, miért.